

Jezus v svojem času

11. poglavje: Če pšenično zrno ne umrje ...

Kalvarija

Kraj, kamor so peljali Jezusa na morišče, se pri vseh štirih evangelistih imenuje "Lobanja" ali "Kalvarija".

Trije od njih (razen Luka) prevajajo označbo s aramejsko besedo "Golgota". Latinski calvarius pomeni grič, gol kakor mrtvaška lobanja. Če so hoteli poslušati staro Mojzesovo navodilo, naj bodo usmrtitve zelo javne, »ves Izrael naj to sliši in se boji« (5 Mojz 13,12), je razumljivo, da so izbrali grič pri mestnih vratih, dovolj visok, da so bili obsojenci dobro izpostavljeni pogledom, vendar ne preveč, da je šlo križanje lahko od rok. V stari arabski označbi krajev v Jeruzalemu se ta četrto imenuje Ras, torej prav to, s čimer v Siriji ali v Palestini označujejo vzpetine.

Po starem običaju, ki se je ohranil še po mnogih deželah, predvsem na Vzhodu, so bila pokopališča pred mestnimi vrati in so bile usmrtitve običajno sredi med grobovi. Ali ni morda tudi Golgota kakih petindvajset metrov od kraja, kjer je imel Jožef iz Arimateje svoj grob? Satirikon govori v poglavju, kjer pripoveduje Petronij smešno zgodbo o neutolažljivi vdovi, tudi o križanju med grobovi. Kalvarijo si moramo predstaviti kot mračen kot, po katerem hodi smrt in zaudarja po truplih; nad njim krožijo in preže na zadnji zdihljaj svoje žrtve "eskvilinski ptiči", o katerih govori Horac, (ker so bile v Rimu usmrtitve običajno na pokopališču pri Eskvilinskih vratih), jastrebi, ki so prav tako doma pod judejskim nebom.

Kraj, ki ga danes časte kot tistega, kjer je Jezus izdihnil, je v severozahodnem delu Jeruzalema, ob vznočju Garebskega griča. Izročilo pravi, da je cesar Hadrijan, ki je okoli 1. 105 obnovil Jeruzalem na razvalinah mesta, ki ga je porušil Tit, pokril Kalvarijo s ploščadjo, zasajeno z gozdičem, posvečenim Veneri. Ali je med potomci Jezusovih rabljev ostal v spominu kraj križanja? Ko sta v 4. stoletju Konstantin in cesarica Helena sklenila častiti svete kraje, sta zgradila dve baziliki, eno nad svetim grobom, drugo pa tam, kjer so našli križ; Kalvarija je torej ostala nepozidana. Mnogo pozneje so zgradili križarji današnjo baziliko, ki obsega vse tri

kraje, zgradbo mešanega sloga, romanskega pod arabskim vplivom, kjer je na pročelju še videti grbe francoskega plemstva. Tako znamenita starinoslovca, kakor sta o. Abel in o. Vincent, sta prepričana, da je bil pravi kraj križanja na levi strani bazilike, v kotu, polnem vonja po svečah. To je današnja Kalvarija.

Priznati je treba, da je obiskovalec svetih krajev, vaje izročila, ki ga je naslikalo na stotine slikarjev, da si predstavlja Golgoto kot grič, razočaran pred skalnato izboklino, nad katero se vzpenja nizek obok in vodi nanjo veličastno stopnišče z izlizanimi stopnicami, med vrstami srebrnih svetilk, poniklanih vrtnih krogel in pozlačenih grozdov. »Votlina v zraku«, kakor ji pravi Rene Schwob. Tu je videti ves bleščeči sijaj, ki ga ima pravoslavje tako rado po svojih cerkvah, ker so čuvarji tega dela zgradbe Grki. Tla so pokrita z dragocenim marmorjem. vzdolž stene v ozadju so drug poleg drugega trije oltarji, ki se lesketajo od dragih kamnov. Iznad velike, zlate oltarne stene, ki sije v luči tisočerih plamenov, se dviga ogromno razpelo, ki kaže kraj, kjer je stal križ, in v ognju nešteti diamantov sije sramotilni Pilatov napis "Judovski kralj". Človek potrebuje veliko moči, če hoče biti spričo neprimerne sijaja notranje pretresen. Tu, kakor skoro povsod v Jeruzalemu, preobloženem z zgodovinskimi spomini, moti malo obzirna pobožnost kristjanov, da bi človek videl Kristusa, ali bolje: bila bi nepremostljiva ovira, če ne bi zagledal med navdušeno množico, ki se po kolenih vzpenja po marmornih stopnicah, obraza, na katerem je jasno videli luč vere in ljubezni.*

*Na Kalvarji sta dve kapeli: grška in latinska, ki je preprostejša in resnejša.

Za izvršitev tako imenovane pravice je iznašlo človeštvo nešteto strašnih muk, kjer imata manjši delež želja po zgledu, ki naj zbuja strah, in želja po pravični zadostitvi za zločine, kakor pa sadizem množic in razbrzdana domišljija zakonodavcev. Neskončna vrsta na smrt obsojenih v teku zgodovine ni v posebno čast človeku. Nekaterim od njih so železne prečke kolesa izpahnille ude, ali so jih razčetverili konji, drugim so po Klodvikovem pravu preparali trebuh ali so jih po germanskem zakoniku vrgli v sode, polne kač in mrčesa, še druge oparili z vrelo vodo, potopili v močvirje, jih žive pokopali - predolga je njihova vrsta... Moderna družba pa misli z giljotino in z električnim stolom uresničiti napredek tam, kjer morda dodaja samo mehanično krutost. Pri Judih je bila najobičajnejša smrtna kazen kamenjanje, kjer je obsojenec izdihnil pod kamni, ki so jih silovito metali vanj ali ga posuli z njimi, v posebnih primerih grmada, kakor za človeka, ki so mu dokazali prešuštvo s taščo ali ki je oskrnil duhovniško hčer, ter končno obglavljenje, s katerimi so kaznovali malikovalce in odpadnike. Včasih so dodali

temu še strašne posameznosti, npr. vlivanje raztopljenega svinca v grlo, o katerem govori talmud, da »je ohranilo truplo usmrčenega«.

Križanje ni bilo judovska, ampak rimska kazen. Kakor menijo, je vzhodnega izvora ter so jo prvotno uporabljali Feničani, Kartadžani in Perzijci, odkoder je že zelo zgodaj prišla v grškolatinski svet. Cicero meni, da jo je prevzel Tarkvinij Ošabni. V Judeji so jo obilno uporabljali Hazmonejci. Aleksander Janaj (103-76), sin Janeza Hirkana, ki je strl upor farizejev, je to kazen uporabil, da se maščuje. Zgodovina nam je ohranila podobo okrutnega kraljiča, ki se gosti med svojimi priležnicami, medtem ko se dviga na ploščadi palače pred njim šeststo križev pod bremenom žrtev. To kazen so uporabljali celo pri ženskah, ki pa so bile, seveda iz sramežljivosti, križane nasproti lesu, nasprotno kakor moški. Torej običajna kazen, in nihče se ni mogel čuditi, če so obsodili nanjo bogokletnega puntarja.

Vendar pa je bil s to kaznijo združen tudi namen, da ga ponižajo. Renan meni, da vodilna misel ni bila, da ga ubijejo, ampak da izpostavijo pogledom vseh krivega sužnja z rokami in nogami, ki jih ni znal prav uporabljati. V Rimu je bila to dejansko kazen za sužnje, za običajne tatove in podeželane; sodnik, ki bi z njo kaznoval rimskega državljana, bi zagrešil zločin, kar Ciceron zelo očita Varu.

Po splošnem mnenju je bila smrt na križu strašna. Ciceron jo imenuje »crudelissimum teterimumque supplicium«. Na les pribito truplo je drgetalo v strašnih krčih; rane so se žrtvi vnele. Kri je udarila v pljuča, v glavo in v srce in smrtna groza je postajala vedno hujša. Sluznice so gorele v strašni žeji. Vse telo je bilo ena sama bolečina. Če je bil obsojenec močan, je mogla muka trajati zelo dolgo. Herodot in Jožef pripovedujeta, da so mogli oživeti križani, ki so jih po več urah sneli s križa. Petronij govori o treh dneh trpljenja, preden je nastopila smrt. Razumljivo je, da so ljudje z grozo mislili nanjo. Jožef Flavij pripoveduje, da je med judovsko vojno strah pred grozno smrtjo povzročil, da se je vdala trdnjava Macherus. Ko so Rimljani ujeli dušo odpora, Eleazarja, in so se delali, kakor da ga hočejo križati pred okopi, so njegovi bojni tovariši predali trdnjavo, da ga rešijo strašne usode.

Beseda "cruX" (križ) je pomenila v latinščini vislice, navpično bruno s prečnim, vendar v širšem pomenu kakor naša beseda križ, ki vedno zbuja misel na dvoje "prekrižanih" brun. Mogel je biti tudi enostaven kol - cruX pomeni tudi oje pri vozu - kamor so z zadaj zvezanimi rokami privezali žrtev - "cruX simplex", kakor slikajo nekateri umetniki oba razbojnika. Vendar pa je križ češče imel še drugo

bruno, bodisi na vrhu navpičnega "crux summissa" ali "commissa" - v obliki črke T - bodisi prečno nekoliko pod vrhom - "crux capitata" ali "immissa", kakršen je naš tradicionalni križ. Končno je bil še "crux decussata" z dvema enakima krakoma, v obliki črke X, ki mu pravimo "križ sv. Andreja", ker je baje na njem umrl brat sv. Petra. Najbolj zakoreninjeno izročilo trdi, da je bil Jezusov križ "capitata"; že sv. Irenej trdi, da je imel štiri konce. Zdi se da, nasprotno temu, kakor so si zamišljali mnogi umetniki, ni bil posebno visok - za eno in pol človeške postave - sicer bi bilo križanje pretežavno.* Kar zadeva oporo za noge, o kateri govori že staro izročilo (nedvomno zaradi estetskih razlogov), nima nobene zgodovinske niti verjetne osnove. Da bi teža trupla ne odtrgala rok, so zato potisnili med noge križanega nekakšno sedalo ali podstavek - grško pegma, latinsko sedile - neke vrste berglo, ki jo Tertulijan dobro primerja z nosorogovim rogom in kar je povzročalo nove bolečine.

*Položaj rok nad glavo kot podaljšek telesa, ki ga je pogosto uporabljalo janzenistično poročilo, se zdi malo verjeten, ker ne pojasnjuje navzočnost prečnega bruna, če niso bile roke v klasični drži križanega pritrjene nanj. Omeniti pa moramo, da pravijo mnogim razpelom janzenistična samo zato, ker je snov, iz katere so bila izrezana - običajno kost - zahtevala na glavo dvignjene roke, da jih ne bi bilo treba dodati, ker bi pri predmetu, ki je bil zamišljen množično, dvignilo ceno.

Nepotrebno je, da se sprašujemo, iz česa je bil križ, na katerem je umrl Jezus; njegove relikvije niso neoporečne. »Les križa,« je dejal Calvin, »se je tako razmnožil, da bi, če bi zbrali vse njegove delce, ki jih časte po svetu, mogli naložiti z njimi veliko ladjo.« V francoskem cehu obdelovalcev lesa - mizarjev, tesarjev, rezbarjev in celo oglarjev - so ponavljali kot pripev: »Ligna crucis: palmes, cedres, cupressus, oliva« (les križa: palma, cedra, cipresa, oliva - op. prev.), kar verjetno izvira iz besed sv. Bernarda. Nobene verjetnosti namreč ni, da bi rablji zbrali - prav zato, da upravičijo simbole, ki jih je tako ljubil srednji vek - štiri vrste dragocenega lesa: palmo, cedro, cipreso in oljko. Mikroskopska analiza relikvij križa v stolnici v Pisi in v Florenci, pri Naši ljubi Gospe v Parizu in pri Jeruzalemskem sv. Križu v Rimu, je dala vedno isti uspeh in kazala vedno isto vrsto lesa, to je pinijo. Kar zadeva žeblice, ki so po preroškem psalmu (22,17) morali »prebosti« Zveličarjeve »roke in noge«, ni dvoma, da gre za dolge kovane osti, ki so jih uporabljali tesarji za pritrjevanje stropnikov.

Tak je bil torej križ, tako mučenje, do katerega so pripeljali njega, ki je vse življenje govoril samo besede usmiljenja in ljubezni. Ob toliki krivici se polasti duše sveta groza. Ni težko razumeti prvih kristjanov, ki so na lastne oči videli

viseti na brunih toga, skrčena trupla križanih, da dolgo niso hoteli predstavljati Jezusa v tem strašnem položaju. Zato nas še vedno gane dejanje cesarja Konstantina, ki je iz pobožnosti odpravil to smrtno kazen. Sčasoma pa je umetnost omilila strašno podobo ali pa je hotela ganiti pozabljivo človeško srce. Na križu je zdaj usmiljenje zbudajoča žrtev, kakršno nam kliče v spomin realizem Griinewalda, Mantegna, Rubensa in toliko drugih, zdaj srednjemu veku tako dragi "kraljevski križani", zmagovalec smrti, človek, ki celo v trpljenju ohranja vzvišeni mir Boga. Krivoverski monofiziti, ki so tajili, da bi bili v Kristusu dve naravi, so trdili, da Kristus ni v svojem trpljenju ničesar čutil, ker je bila njegova človeška narava samo navidezna. Koliko resničnejše je pojmovanje Cerkve, ki dobesedno, v vsej strašni resničnosti jemlje muke Križanega in je naredila iz njih bistveno versko resnico, da, sredstvo človekovega odrešenja in njegovega zveličanja!

»O crux ave spes unica!« pojemo na tiho nedeljo po himni, ki jo je v 6. stoletju napisal Venancij Fortunat, sveti škof iz Poitiersa in duhovnik kraljice Radegunde. Iz tega orodja sramote je naredilo krščanstvo znamenje ponosa. Nenavadna sprememba simbola, ki pa popolnoma ustreza moralni spremembi, kakršno je učil Jezus. Zmagovalec je tisti, ki se zdi, da je na svetu obsojen na poraz, blagor pa tistemu, ki je ubog in zapuščen. Nebeško srečo bodo uživali ubogi v duhu in tisti, ki je bilo njihovo življenje polno solza; tako postane najbolj suženjska kazen jamstvo večnih obljub. Dvoje navzkriž povezanih palic v celici, dvoje naglo zarisanih črt med grafitti v katakombah zadostuje: v njih je navzoča vsa krščanska resničnost. Sramotno znamenje je postalo eden največjih dejavnikov kulture.

»Pozdravljen križ, edino upanje,« je pel stari pesnik, »dragoceno in čudovito drevo, okrašeno s kraljevskim škrlatom, ti, katerega deblo je bilo izbrano, da se bo dotikalo svetih udov...

Razodela se je skrivnost križa, kjer je umrlo življenje, ki nam je s svojo smrtjo vrnilo življenje...

O srečni križ, ki visi na tvojih rokah odrešenje sveta! Tehnica, na kateri je bilo stehtano telo! Zmagovalec pekla!«

V Clunyskem muzeju kažejo nenavadno razpelo iz 16. stoletja: na ogromnem križu visi pretresljivo naraven Kristus, pravo truplo človeka, ki ga je izčrpalo trpljenje. Vendar podnožje križa ne stoji v zemlji, ampak se razdeli v trojno korenino ali živalski krempej, ki grabi napol izsušeno lobanjo. Simbol, ki so ga

povzeli še drugi umetniki, npr. Bosch in Civetta, izraža vso resničnost krščanskega nauka. »Smrt, kje je tvoja zmaga?« je klical že sv. Pavel. Vendar pa je ta smrt, ki se pripravlja, že pred vstajenjem obljuba zmage nad grobom. Tega niso vedeli tisti, ki so po ozkih jeruzalemskih ulicah vsi divji ali pa obupani spremljali Jezusa na Kalvarijo, vedel pa je on, ki je tolikokrat napovedal svoje trpljenje in že davno prej določil njegov nadnaravni pomen.